

อนาคตประชาธิปไตยไทย: สิทธิเสรีภาพและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่ The Future of Thai Democracy: Rights, Freedoms, and Political Participation of the New Generation

พระครูปลัด สุริยะ ชวนปณฺโญ¹ พัทธนันท์ ตลาดทรัพย์² และ อнуชา นิลประพันธ์³
Phrakrupalad Suriya Chavanapanyo¹, Phatthanan Taladsub² and Anuchar Ninprapan³

Received: 19 ก.ย. 2567
Revised: 26 ก.พ. 2568
Accepted: 27 ก.พ. 2568

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาอนาคตของประชาธิปไตยไทย โดยมุ่งเน้นเรื่องสิทธิเสรีภาพ และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่ ซึ่งถือเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการเมืองไทยในปัจจุบันเป็นอย่างมาก จากการศึกษาชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ที่รับรองสิทธิ และเสรีภาพในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน รวมถึงกระบวนการตัดสินใจต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อชีวิตของประชาชน และจากการวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคที่ประชาธิปไตยไทยต้องเผชิญ ไม่ว่าจะเป็นระบบอุปถัมภ์ การแทรกแซงทางการเมืองของทหาร การขาดความเป็นสถาบันของพรรคการเมือง ส่งผลให้ประชาธิปไตยไทยไม่สามารถพัฒนาไปสู่การบรรลุเป้าหมายได้ จากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศและดิจิทัล สื่อสังคมออนไลน์ ได้ปลุกกระแสตื่นตัวทางการเมืองของคนรุ่นใหม่ ก่อให้เกิดจิตสำนึกร่วม โดยต้องการเห็นการเมืองไทยหลุดพ้นจากวงจรอุบาทว์ เป็นประชาธิปไตยที่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชน ผ่านการตัดสินใจผ่านนโยบายสาธารณะต่าง ๆ โดยเน้นการรักษาสมดุลระหว่างอำนาจรัฐและอำนาจประชาชน รวมถึงการเพิ่มความเข้มแข็งของสังคมการเมืองไทยบนหลักนิติธรรม และการพัฒนาค่านิยมประชาธิปไตยของคนรุ่นใหม่ เพื่อให้ประชาธิปไตยไทยสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง

คำสำคัญ: ประชาธิปไตย, การมีส่วนร่วมทางการเมือง, คนรุ่นใหม่

Abstract

This article aims to study the future of Thai democracy, with a focus on the rights, freedoms, and political participation of the new generation, who play a significant role in driving contemporary Thai politics. The study highlights the importance of the rights and freedoms enshrined in the Constitution of the Kingdom of Thailand (2017), which guarantees citizens' participation in political decisions affecting their lives.

An analysis of the problems and obstacles facing Thai democracy including the patronage system, military intervention in politics, and the lack of institutionalization within political parties reveals that Thai democracy has struggled to achieve its intended goals. Advancements in information technology, digital platforms, and social media have sparked greater political awareness among the younger generation, fostering a collective consciousness aimed at liberating Thai politics from its vicious cycle. This new political awakening envisions a democracy that genuinely responds to the people's needs through public policy decision-making. Emphasis is placed on maintaining a balance between state power and the power of the people, strengthening Thai political society based on the rule of law, and cultivating democratic values among the new generation. These efforts are crucial for ensuring that Thai democracy can truly meet the aspirations of its citizens.

Keywords: Democracy, Political participation, New generation

¹ อาจารย์ ดร. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด อีเมล: suriya.sri@mbu.ac.th

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น อีเมล: Somsta@kku.ac.th

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น อีเมล: Anuchar@kku.ac.th

¹ Lecturer, Ph.D., Faculty of Social Science, Mahamakut Buddhist University Roi-Et Campus, Email: suriya.sri@mbu.ac.th

² Assistant Professor, Ph.D., Faculty of Interdisciplinary Studies, Khon Kaen University, Email: Somsta@kku.ac.th

³ Assistant Professor, Ph.D., Faculty of Interdisciplinary Studies, Khon Kaen University, Email: Anuchar@kku.ac.th

บทนำ

สิทธิและเสรีภาพ ถือเป็นสิ่งที่กำหนดให้มนุษย์เกิดความเท่าเทียมและเสมอภาคกันในสังคม โดยนัยยะทางกฎหมายนั้น สิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญมีผลผูกพันโดยตรงต่ออำนาจนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ กล่าวคือ สิทธิเสรีภาพภายใต้รัฐธรรมนูญย่อมคุ้มครองเฉพาะการกระทำของปัจเจกบุคคลที่อยู่ภายในรัฐนั้นหรือใช้บังคับกับองค์กรของรัฐอันเป็นองค์กรที่มีความผูกพันต่อรัฐธรรมนูญของรัฐเท่านั้น ในรูปแบบการปกครองทั้งประชาธิปไตยและสังคมนิยมต่างได้มีการรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนไว้ในรัฐธรรมนูญ โดยมีปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนเปรียบเสมือนแผนแม่บทหรือกรอบที่มีสาระสำคัญในการกำหนดประเด็นสิทธิมนุษยชนด้านต่าง ๆ ที่แต่ละรัฐจะนำไปเป็นแนวทาง การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพภายในประเทศด้วยการบัญญัติลงในรัฐธรรมนูญ แต่การรับรองสิทธิเสรีภาพเรื่องใดนั้นขึ้นอยู่กับอุดมการณ์ทางการเมืองและระบอบการปกครองภายในประเทศเป็นสำคัญ

สำหรับประวัติศาสตร์รัฐธรรมนูญของไทย หากเริ่มนับตั้งแต่สมัยสุโขทัยตอนต้น โดยเฉพาะในรัชกาลพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ได้วางรูปแบบการปกครอง หรือระบอบปิตุลาธิปไตย ดังปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชิ้นสำคัญ คือ หลักศิลาจารึกซึ่งมีสาระหรือข้อบัญญัติเกี่ยวกับวิธีการทางการเมืองหรือการใช้อำนาจของพระองค์ รวมถึงพันธะที่พระองค์ทรงมีต่อราษฎรด้วยนั้น จึงน่าจะอนุมานได้ว่า หลักศิลาจารึกดังกล่าว เป็นเสมือนรัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษรของไทยฉบับแรก (เชวานะ ไตรมาศ, 2540) ในช่วงสุโขทัยตอนปลายถึงอยุธยา ได้วางรูปแบบการปกครองแบบเทวสิทธิ์หรือระบอบธรรมราชาซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจการปกครองโดยมีพันธะผูกพันกับหลักธรรมคำสอนทางศาสนา โดยเฉพาะหลักทศพิธราชธรรม หรือบัญญัติ 10 ประการของกษัตริย์นั้น ก็น่าจะอนุมานได้ว่าเป็นรัฐธรรมนูญแบบจารีตประเพณีเนื่องจากการใช้อำนาจปกครองของกษัตริย์นั้นต้องอิงอยู่กับข้อบัญญัติต่าง ๆ ทั้งศาสนาและธรรมะของกษัตริย์และใน พ.ศ. 2475 ไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวรฉบับแรก คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2475 เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2475

ปัจจุบันประเทศไทยได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญมาแล้ว จำนวนกว่า 20 ฉบับ โดยฉบับล่าสุดคือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560 ประกาศใช้เมื่อวันที่ 6 เมษายน 2560 (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, 2563) ตลอดระยะเวลากว่า 90 ปีของการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขเมื่อเนื้อหารัฐธรรมนูญทั้ง 20 ฉบับ สะท้อนให้เห็นว่าบริบทของการเมืองไทยแทบไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง และถึงวันนี้ต้องยอมรับว่าความเป็นประชาธิปไตยตามตัวอักษรนั้นบังเกิดขึ้น แต่หากมองบริบททางการเมืองการปกครองของไทย ที่หลายฝ่ายต้องการให้มีความเสมอภาคและเป็นธรรมกันทุกภาคส่วน รวมถึงสิทธิและเสรีภาพของประชาชนยังไม่เกิดขึ้นจริงอย่างเป็นรูปธรรม

ปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้การเมืองไทยไม่พัฒนาเท่าที่ควรก็คือ ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้ใส่ใจ มิได้รู้เท่าทันการใช้อำนาจของนักการเมืองที่ได้ใช้อำนาจแทนตนเอง (ประมวล รุจนเสรี, 2547) ในขณะที่การสร้างระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยยังไม่พัฒนาไปในทิศทางที่ควรจะเป็น เพราะรัฐสภาอันเป็นกลไกของประชาธิปไตยที่มาจาก การเลือกตั้งของประชาชนยังไม่มีความเสถียรภาพ ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงรัฐบาล โดยการใช้งำลึงด้วยการยึดอำนาจ ยังเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา (นรนิติ เศรษฐบุตร, 2551) วิกฤติหรือปัญหาทางการเมืองของประเทศไทยดังกล่าว ทำให้การเมืองไทยไม่ก้าวไกลเท่าที่ควร เพราะหลักการใหญ่ ๆ ของรัฐธรรมนูญไม่ได้ถูกรับรองโดยการนำไปปฏิบัติทางการเมืองของกลุ่มอำนาจต่าง ๆ ทั้งที่รัฐธรรมนูญเป็นส่วนสำคัญของประชาธิปไตย อันถือเป็นสัญญาประชาคม เป็นกติกาสถิตในการปกครองประเทศ (บุญทัน ดอกไธสง, 2550)

บทความวิชาการเรื่องนี้ ผู้เขียนมุ่งที่จะนำเสนอ สิทธิ เสรีภาพ และการมีส่วนร่วมของประชาชนภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 บทบาทของมวลชนคนรุ่นใหม่ ที่มีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนการเมืองไทยอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน รวมถึงนำเสนอ มุมมองสภาพปัญหาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง และการวิเคราะห์อนาคตประชาธิปไตยไทย เสนอมุมมองทางการเมืองใหม่ที่สร้างสรรค์ เพื่อส่งเสริมสังคมการเมืองที่ดีของประเทศต่อไป

ประชาธิปไตย: สิทธิและเสรีภาพ

ราชบัณฑิตยสถาน (2556) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2556 ให้ความหมาย “ประชาธิปไตย” หมายถึง ระบอบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่ “การถือเสียงข้างมากเป็นใหญ่” ซึ่งประชาธิปไตย (ประชา + อธิปไตย) แปลมาจากคำในภาษาอังกฤษว่า “Democracy” คำนี้มาจากคำว่า Demokration ซึ่งมาจากคำว่า Demos (ประชาชน) และ Cratos (การปกครอง) ในภาษากรีก แปลว่า การปกครองของประชาชน ดังที่อดีตประธานาธิบดี ลินคอล์นของสหรัฐอเมริกา

เคยกล่าวไว้ว่า “รัฐบาลประชาธิปไตย คือ รัฐบาลของประชาชน เพื่อประชาชน และโดยประชาชน” ซึ่งหมายถึง ระบบการปกครองตามอุดมคติระบบหนึ่ง ที่รัฐบาลในระบบประชาธิปไตยจะให้โอกาสอันเท่าเทียมกันในการดำรงชีวิต การแสวงหา ความสุข เป็นต้น (อุทัย หิรัญโต, 2542) ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตย แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบที่สำคัญ คือ ประชาธิปไตยทางตรง (Direct Democracy) และประชาธิปไตยตัวแทน (Representative Democracy) และเพื่อ “ส่งเสริมและสนับสนุนการเคารพสิทธิมนุษยชน และอิสรภาพอันเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับทุก ๆ คน โดยปราศจากความแตกต่างในทางเชื้อชาติ เพศ ภาษา หรือศาสนา” ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของระบอบประชาธิปไตย

การปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นระบอบการปกครองที่อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพโดยอาศัยหลักการแบ่งแยกอำนาจและหลักการที่ว่าด้วยความถูกต้องแห่งกฎหมาย ผู้ปกครองประเทศมาจากการเลือกตั้งของประชาชน มีฐานะเป็นตัวแทนที่ได้รับมอบอำนาจให้ใช้อำนาจอธิปไตยแทนประชาชน โดยผ่านการเลือกตั้งสมาชิกผู้แทนราษฎรให้ความเห็นชอบเลือกผู้บริหารประเทศและการตรากฎหมายเพื่อรักษาผลประโยชน์ของประชาชน และมีการตรวจสอบควบคุมดูแลจากประชาชนโดยตรง หรือการมีส่วนร่วมตามระบอบประชาธิปไตย เช่น การยื่นเสนอหรือแก้ไขกฎหมาย การแสดงความคิดเห็นในการทำประชาพิจารณ์ การออกเสียงในการทำประชามติ เป็นต้น ระบอบนี้มีลักษณะเด่นอยู่ที่การแข่งขันอย่างเสรีระหว่างกลุ่มหรือพรรคการเมืองต่าง ๆ เพื่อให้ได้รับความไว้วางใจจากประชาชนในการเป็นตัวแทนเข้ามาบริหารประเทศ แม้ในปัจจุบันประชาธิปไตยจะยังไม่มียุติธรรมที่ได้รับการยอมรับโดยทั่วกันก็ตาม แต่มีการระบุว่าความเสมอภาคและอิสรภาพเป็นคุณลักษณะสำคัญของประชาธิปไตย หลักการดังกล่าวสะท้อนออกมาผ่านความเสมอภาคทางกฎหมาย สิทธิเข้าถึงกระบวนการทางกฎหมายโดยเท่าเทียม ส่วนอิสรภาพได้มาจากสิทธิและเสรีภาพตามที่กฎหมายบัญญัติซึ่งโดยทั่วไปได้รับการคุ้มครองโดยรัฐธรรมนูญ (ประกัสสร ทองยินดี, 2558) การปกครองระบอบประชาธิปไตยมีลักษณะที่สำคัญ ประกอบด้วย 1) ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจในการปกครอง 2) ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองโดยตรงหรือโดยอ้อม 3) เป็นการปกครองที่มุ่งหวังให้ประชาชนส่วนใหญ่ได้รับประโยชน์ 4) ยึดถือเสียงข้างมากเป็นหลักในการปกครองและเคารพในสิทธิของฝ่ายข้างน้อย 5) ประชาชนมีความเสมอภาคกันตามกฎหมาย และมีสิทธิเสรีภาพตามที่กฎหมายกำหนด 6) ประชาชนมีอำนาจในการควบคุมรัฐบาล ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม (โอกาส เทพทะกุล, 2559) นอกจากนี้ ในส่วนของสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of Southeast Asian Nations: ASEAN) กบฏตรอาเซียนได้บัญญัติถึงความเป็นประชาธิปไตยไว้ในข้อ 2 ซึ่งอาเซียนและรัฐภาคี จะปฏิบัติตามหลักการต่าง ๆ รวมถึงการยึดมั่นต่อหลักนิติธรรม ธรรมาภิบาล หลักการประชาธิปไตยและรัฐบาล ตามรัฐธรรมนูญ อีกทั้งยังได้เน้นย้ำในแผนงานประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียนในปี 2552 และสืบเนื่องต่อมาในแผนงานประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน ค.ศ. 2025 (ASEAN Political Security Community Blueprint 2025) ที่ได้จัดทำเมื่อปี 2559 ปรากฏในส่วนวิสัยทัศน์ หัวข้อประชาคมการเมืองและความมั่นคงความว่า “อาเซียนจะดำเนินการเพื่อให้ได้มาซึ่งประชาคมที่ครอบคลุมและตอบสนอง ที่ประชาชนมีสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ตลอดจนเติบโตในสภาพแวดล้อมที่มีความยุติธรรมเป็นประชาธิปไตย โปร่งใสและมีความอ่อนไหวเกี่ยวกับเรื่องเพศสภาพ โดยเป็นไปตามหลักประชาธิปไตย ธรรมาภิบาล และนิติธรรม” นอกจากนี้ ปฏิญญาดำด้วยสิทธิมนุษยชนอาเซียน (ASEAN Human Rights Declaration: AHRD) มีเนื้อหาส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในด้านต่าง ๆ อาทิ สิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง สิทธิทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิทธิในการพัฒนาและสิทธิในความสงบสุข นอกจากนี้ อาเซียนยังมีความร่วมมือเพื่อการพัฒนาความเป็นประชาธิปไตยกับภาคีภายนอกด้วย เช่น ความร่วมมือกับญี่ปุ่นเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย และสิทธิมนุษยชน (Rizal & Yoshihide, 2013)

หลักการประชาธิปไตย

ประชาธิปไตย เป็นรูปแบบการปกครองตามอุดมการณ์สากล ที่ผู้นำประเทศได้รับอำนาจและความชอบธรรมในการบริหารประเทศจากประชาชน ผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยโดยตรง บนพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค และการเคารพศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ โดยมีการแบ่งอำนาจในการปกครองประเทศอย่างชัดเจน คือ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายตุลาการ เพื่อป้องกันการใช้อำนาจหน้าที่โดยมิชอบของผู้ปกครองประเทศ ประชาธิปไตยมีพื้นฐานอยู่บนความเชื่อในความสำคัญและศักดิ์ศรีของปัจเจกบุคคล ความเชื่อในความเสมอภาคของมนุษย์ และความเชื่อในความจำเป็นที่จะต้องมีความเป็นอิสระเสรี ประชาธิปไตยจึงประกอบด้วยหลักการต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ (รมช.ย โสสมภาค, 2557)

1. เสรีภาพ (Liberty) คือ การที่แต่ละคนสามารถกระทำการตามความต้องการของตนเองได้โดยไม่ตกอยู่ภายใต้การกดขี่ของรัฐ ยกเว้นในกรณีที่มีกฎหมายกำหนดเพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่นในหลักการประชาธิปไตย เสรีภาพถือเป็นปัจจัยสำคัญที่นำพาสังคมไปสู่ความเจริญก้าวหน้า

2. ความเสมอภาค (Equality) คือ ความเท่าเทียมกันของคนในสังคม กล่าวคือ ความเสมอภาคในความเป็นมนุษย์ และในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม ทุกคนมีศักดิ์ศรี เกียรติยศ และคุณค่าในความเป็นคนที่เท่าเทียมกัน

3. อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน (Popular Sovereignty) คือ สังคมก่อตั้งขึ้นบนพื้นฐานของความยินยอมจากประชาชน ซึ่งยอมให้อำนาจอธิปไตยของสังคมส่วนรวมเข้ามาแทนที่เสรีภาพตามธรรมชาติ โดยทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน ในอำนาจอธิปไตยนั้น ตามหลักการนี้ การปกครองในระบอบประชาธิปไตยจึงหมายถึงการที่ประชาชนเป็นทั้งผู้ปกครอง และผู้ถูกปกครอง เนื่องจากผู้ปกครองมาจากการเลือกตั้งตามหลักเสียงข้างมาก จึงมีสิทธิอันชอบธรรมในการปกครองประเทศ เพราะได้รับสิทธินั้นจากประชาชนโดยตรง

4. หลักการเสียงข้างมากที่คุ้มครองเสียงข้างน้อย (The Rule of Majority) ในระบอบประชาธิปไตย ประชาชนทุกคน มีสิทธิในการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาบ้านเมือง ไม่ว่าจะโดยตรงหรือผ่านผู้แทนราษฎร อย่างไรก็ตาม เนื่องจากประชาชนแต่ละคน อาจมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน การตัดสินใจจึงจำเป็นต้องยึดตามเสียงข้างมากในเรื่องนั้น ๆ เป็นเกณฑ์

สิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560 ได้กำหนดบทบัญญัติคุ้มครองและรับรองสิทธิ เสรีภาพของปวงชนชาวไทย ไว้หลายประการ โดยการใช้สิทธิหรือเสรีภาพนั้นไม่กระทบกระเทือนหรือเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อย และศีลธรรมอันดีของประชาชน โดยไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น อาทิเช่น มาตรา 27 กำหนดให้รัฐบังคับใช้กฎหมายด้วยความเท่าเทียม การไม่เลือกปฏิบัติเพราะความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษา หรือความเห็นทางการเมือง มาตรา 28 ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย การค้นตัวบุคคล หรือการกระทำใด อันกระทบกระเทือนต่อสิทธิหรือเสรีภาพในชีวิตหรือร่างกาย การทรมาน การทารุณกรรมจะกระทำมิได้ มาตรา 34 ประชาชนย่อมมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น มาตรา 41 ประชาชนย่อมมีสิทธิในการรับทราบและเข้าถึงข้อมูลข่าวสารจากหน่วยงานของรัฐ มาตรา 44 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ มาตรา 45 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันจัดตั้งพรรคการเมืองตามวิถีทางการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามที่กฎหมายบัญญัติ และมาตรา 78 รัฐพึงส่งเสริมให้ประชาชนและชุมชนมีความรู้ความเข้าใจ ที่ถูกต้องเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ การจัดทำบริการสาธารณะทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐการต่อต้านการทุจริตและประพฤติมิชอบ รวมตลอดทั้งการตัดสินใจทางการเมือง และการอื่นใดบรรดาที่อาจมีผลกระทบต่อประชาชนหรือชุมชน (สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2560)

นอกจากประชาชนจะมีสิทธิและเสรีภาพดังกล่าวแล้ว รัฐธรรมนูญ ยังได้กำหนดหน้าที่ของประชาชนเอาไว้ด้วยเช่นกัน กล่าวคือ มาตรา 50 บุคคลมีหน้าที่ พึงศึกษาระดับมัธยมศึกษา ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หน้าที่ในการป้องกันประเทศ พึงศึกษากฎหมาย ผลประโยชน์ของชาติ และสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ให้ความร่วมมือในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย หน้าที่ในการปฏิบัติตามกฎหมาย หน้าที่เข้ารับการศึกษาอบรมในการศึกษาภาคบังคับ หน้าที่ในการรับราชการทหาร เคารพและไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่กระทำการใดที่อาจก่อให้เกิดความแตกแยกหรือเกลียดชังในสังคม หน้าที่ในการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง หรือลงประชามติอย่างอิสระโดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมของประเทศ หน้าที่ในการร่วมมือและสนับสนุน การอนุรักษ์และคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งมรดกทางวัฒนธรรม หน้าที่ในการเสียภาษี ไม่ร่วมมือหรือสนับสนุนการทุจริตประพฤติมิชอบ ในทุกรูปแบบ เป็นต้น (สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2560)

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) คือ การที่กลุ่มประชาชน หรือขบวนการที่สมาชิกของชุมชน ที่กระทำออกมาในลักษณะของการทำงานร่วมกัน ที่แสดงให้เห็นถึงความต้องการร่วม ความสนใจร่วม และมีความต้องการที่จะบรรลุถึงเป้าหมายร่วมกันทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2561)

การมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การที่อำนาจในการตัดสินใจไม่ควรเป็นของกลุ่มคนจำนวนน้อย แต่อำนาจควรได้รับการจัดสรรในระหว่างประชาชน เพื่อทุก ๆ คนได้มีโอกาสที่จะมีอิทธิพลต่อกิจกรรมส่วนรวม (บวรศักดิ์ อวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล, 2548)

รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย

แนวความคิดของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย จำแนกเป็น 4 แนวคิดที่สำคัญ ได้แก่ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2561)

1. การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยโดยตรง (Direct Democracy) การมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ ประชาชน จะทำหน้าที่เป็น “สภา” โดยให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการประชุมและพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ด้วยตนเอง เนื่องจากเชื่อว่า ประชาชนทุกคนควรมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎเกณฑ์ในสังคม แต่ภายหลังจำนวนของสมาชิกเพิ่มมากขึ้น สังคมมีความซับซ้อนขึ้น การมีส่วนร่วมรูปแบบนี้กลายเป็นเรื่องยากที่จะสามารถทำได้ เนื่องจากประชาชนทุกคนไม่สามารถใช้อำนาจของตนเอง ในทุกกิจกรรมของประเทศได้ ปัจจุบันจึงมีการใช้ประชาธิปไตยทางตรงในบางกรณี เช่น การลงประชามติ การเสนอร่างกฎหมาย และการถอดถอนผู้แทนรายบุคคลหรือทั้งสภา

2. การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน (Representative Democracy) การมีส่วนร่วมในรูปแบบนี้หมายถึงการที่ประชาชนทำหน้าที่เลือกผู้แทนของตนเข้าไปใช้อำนาจอธิปไตยแทนในรัฐสภา ผ่านกระบวนการ “การเลือกตั้ง”

3. การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participation Democracy) เป็นการผสมผสาน การมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชน มีบทบาทในการตัดสินใจทางการเมืองและการบริหารในเรื่องสำคัญ ๆ มากยิ่งขึ้น ที่มีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของตนเอง ตรวจสอบ และควบคุมการทำงานของผู้แทนราษฎรหรือวุฒิสภา รวมทั้งเปิดโอกาสให้สถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ ได้อย่างเต็มที่

4. การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนแบบถกแถลง (การเสวนาหาทางออก) (Deliberative Democracy) ประชาธิปไตยแบบถกแถลงเป็นกระบวนการสำคัญของประชาธิปไตยภาคพลเมือง และประชาธิปไตยชุมชน ซึ่งเป็นความพยายาม ในการแก้ไขปัญหาจากข้อบกพร่องของประชาธิปไตยแบบตัวแทนที่เป็นระบบสถาบันที่ตายตัว ซึ่งไม่สามารถตอบสนองต่อ ความต้องการที่ซับซ้อนและหลากหลายของประชาชนได้ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของภาคพลเมืองที่มีจิตสำนึกทางการเมือง (Active Citizen) และจิตสาธารณะรวมหมู่ (Civic Life) ลักษณะที่เห็นได้ชัด คือ ภาคประชาชนเข้าร่วมกันวิเคราะห์ แลกเปลี่ยน ถกแถลงกันเพื่อนำเสนอแนวคิดของตนในการสร้างนโยบายที่เหมาะสม เพื่อเสนอแนะข้อเรียกร้องเพื่อให้ตัวแทน หรือรัฐบาล นำไปปฏิบัติต่อไป

ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน เมื่อแบ่งเป็นระดับต่ำไปสูงแล้ว ในการพัฒนาการดำเนินการของรัฐอย่าง เป็นรูปธรรม อาจแยกออกเป็น 5 ระดับ (สุณีย์ มัลลิกะมาลย์, 2545)

ระดับที่ 1 ร่วมรับรู้ หมายถึง รัฐได้ให้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรมแก่ประชาชน เมื่อรัฐมีความคิดริเริ่มมีนโยบายที่จะให้มีโครงการหรือกิจกรรมนั้น ๆ แล้วเปิดโอกาสให้ ประชาชนได้รับรู้โดยการให้ข้อมูลข่าวสาร แก่ประชาชนหรือให้สิทธิแก่ประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ที่จะบอกถึงโครงการหรือกิจกรรมที่กำลังจะเกิดขึ้น ความจำเป็น และความสำคัญที่จะต้องให้มีโครงการหรือกิจกรรมนั้น ๆ รวมถึงการดำเนินการและมาตรการต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้เพื่อการพัฒนา อีกด้วย

ระดับที่ 2 ร่วมคิดร่วมแสดงความคิดเห็น หมายถึง เมื่อประชาชนได้ร่วมรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากรัฐแล้ว ประชาชนก็จะ ร่วมค้นหาสาเหตุของปัญหา ความจำเป็นและความต้องการที่ต้องให้มีโครงการหรือกิจกรรมนั้นพร้อมร่วมแสดงความคิดเห็น เพื่อให้หน่วยงานผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจจะได้นำไปใช้ประกอบการพิจารณาต่อไป

ระดับที่ 3 ร่วมพิจารณาตัดสินใจ หมายถึง ร่วมพิจารณาเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับโครงการหรือกิจกรรม การเลือกพื้นที่ตั้งโครงการ โดยเฉพาะประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ที่จะตั้งโครงการ ควรจะมีส่วนร่วมพิจารณาหรือปฏิเสธไม่ให้ โครงการตั้งในพื้นที่ การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับนี้ มีความสำคัญมากเนื่องจากประชาชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการ พิจารณา ตัดสินใจจนถึงการเลือกพื้นที่ตั้งโครงการ เป็นเจ้าของพื้นที่ซึ่งได้รับผลประโยชน์หรือผลกระทบโดยตรง มากกว่า ประชาชนอื่น ๆ

ระดับที่ 4 ร่วมดำเนินการ หมายถึง ร่วมในการลงทุนร่วมในการคัดเลือกผู้ปฏิบัติงาน หรือร่วมปฏิบัติงานเองในระดับการมีส่วนร่วมนี้อาจจะทำได้ในทุกประเภทของโครงการ เช่น หากเป็นโครงการที่จำเป็นต้องใช้ผู้มีความรู้เฉพาะด้านผู้ชำนาญการหรือใช้เทคโนโลยีขั้นสูงแล้ว บางครั้งเป็นความยุ่งยากที่จะให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมปฏิบัติงานได้

ระดับที่ 5 ร่วมติดตามตรวจสอบและประเมินผล หมายถึง การร่วมตรวจสอบและติดตามผลการดำเนินการตามโครงการหรือกิจกรรมนั้น ๆ ว่าเป็นไปตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์หรือไม่ การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเป็นอย่างมาก เพราะประชาชนจะทำหน้าที่คอยเฝ้าระวังและเตือนภัยการดำเนินการโครงการเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาได้อย่างทันทั่วทั้งที่ก่อนที่จะมีผลร้ายเกิดขึ้น และเมื่อมีการดำเนินการตามโครงการแล้ว ต้องมีการประเมินผลว่าการดำเนินการนั้น ๆ บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด และผลการดำเนินการเป็นอย่างไรเพื่อจะได้เป็นแนวทางในการพิจารณาเอามาตรการที่เหมาะสมมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน ต้องอยู่บนพื้นฐานที่สำคัญ ดังนี้ 1) การมีอิสรภาพในการเข้าร่วม หมายถึง การเข้าร่วมต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ 2) ความเสมอภาคในการเข้าร่วมกิจกรรม หมายถึง ทุกคนที่เข้าร่วมต้องมีสิทธิเท่าเทียมกัน และ 3) ผู้เข้าร่วมต้องมีความสามารถพอที่จะเข้าร่วมกิจกรรม หมายถึง มีความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ แต่หากกิจกรรมที่กำหนดไว้ มีความซับซ้อนเกินความสามารถของกลุ่มเป้าหมาย ก็จะต้องมีการพัฒนาศักยภาพให้พวกเขาสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ (ถวิลวดี บุรีกุล, 2552)

ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ว่าในหน่วยงานงานใดก็ตามเป็นสิ่งที่ยังปรารถนา เพราะการมีส่วนร่วมมีคุณประโยชน์หลายประการ อย่างไรก็ตามประโยชน์ที่จะได้จากการมีส่วนร่วมของประชาชนขึ้นอยู่กับความจริงใจและความจริงจังในการดำเนินการด้วยประโยชน์โดยทั่วไป คือ (อรทัย ก๊กผล, 2552)

1. เพิ่มคุณภาพในการตัดสินใจ การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข่าวสารและความคิดเห็นต่าง ๆ จะช่วยให้ได้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจที่ครบถ้วนรอบคอบมากขึ้น นอกจากนี้ยังช่วยให้เกิดทางเลือกใหม่ ทำให้การตัดสินใจรอบคอบและได้รับการยอมรับมากขึ้น โดยเฉพาะการตัดสินใจที่กระทบกับประชาชนโดยตรง
2. ลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา เมื่อการตัดสินใจนั้นได้รับการยอมรับ ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นรับทราบข้อมูลคำอธิบายต่าง ๆ เห็นประโยชน์ส่วนรวมที่จะได้รับจะช่วยลดความขัดแย้งระหว่างการนำไปปฏิบัติแน่นอนว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนมีค่าใช้จ่ายและใช้ระยะเวลา แต่เมื่อประชาชนยอมรับ การนำโครงการไปสู่การปฏิบัติจะรวดเร็วขึ้นโครงการของภาครัฐที่เร่งการตัดสินใจหรือปกปิด เมื่อประชาชนทราบภายหลัง และต่อต้านบางโครงการนำไปสู่การปฏิบัติไม่ได้ล่าช้าบางโครงการสามารถก่อสร้างได้เสร็จและประชาชนไม่ยอมให้เข้าไปดำเนินการ ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเสียดายงบประมาณดังกล่าวสามารถนำไปสร้างคุณประโยชน์ได้มากมาย
3. การสร้างฉันทามติ สำหรับสถานการณ์ปัจจุบันการสร้างฉันทามติอาจเป็นเรื่องยาก สังคมเรากลายร่างเป็นพหุลักษณะและต้องยอมรับความหลายแตกต่างทางความคิด กลไกที่ช่วยให้ความแตกต่างนั้นได้มีการแลกเปลี่ยน คือ กลไกการมีส่วนร่วมของประชาชน ในทางหลักการเราเชื่อว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจช่วยป้องกันความขัดแย้งได้ แต่ในสังคมไทยที่ผ่านมา ภาครัฐมักดำเนินการตัดสินใจไปก่อน เมื่อประชาชนต่อต้านจึงจัดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งเข้าไปแล้ว หากเกิดเป็นความขัดแย้งขึ้น จำเป็นต้องใช้หลักการจัดการความขัดแย้งเข้ามาแทน ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงสามารถช่วยลดความขัดแย้งทางการเมืองและเกิดข้อธรรมในการตัดสินใจของรัฐ
4. ร่วมมือในการนำไปปฏิบัติ การมีส่วนร่วมของประชาชนเมื่อประสบความสำเร็จ จะทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีความกระตือรือร้นในการช่วยให้เกิดผลในทางปฏิบัติ
5. ช่วยให้ผู้บริหารท้องถิ่นมีความใกล้ชิดประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนช่วยให้ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานเกิดความใกล้ชิด สร้างความสัมพันธ์ที่ดี สร้างความรู้สึกว่าส่วนราชการเป็นของประชาชนไม่ใช่เป็นของนักการเมืองเท่านั้น นอกจากนั้นด้วยความใกล้ชิด ผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐจะไวต่อความรู้สึกห่วงกังวลของประชาชน และเกิดความตระหนักในการตอบสนองต่อความกังวลของประชาชน
6. ช่วยพัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการให้การศึกษาแก่ประชาชน เพื่อเรียนรู้กระบวนการตัดสินใจและเป็นเวทีฝึกผู้นำชุมชน
7. ช่วยทำให้ประชาชนสนใจประเด็นสาธารณะมากขึ้น การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการเพิ่มทุนทางสังคมและช่วยเสริมสร้างให้ประชาชนเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้นสอดคล้องกับการปกครองตามหลักประชาธิปไตย แบบมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้ให้สิทธิประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองไว้หลายประการ ดังนี้ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2566)

1. สิทธิการออกเสียงเลือกตั้ง รัฐธรรมนูญกำหนดให้ประชาชนที่มีอายุไม่ต่ำกว่า 18 ปี ในวันเลือกตั้งมีสิทธิในการเลือกตั้ง ซึ่งเป็นการขยายสิทธิจากในอดีตที่กำหนดให้ต้องมีอายุครบ 18 ปี ในวันที่ 1 มกราคม ของปีที่มีการเลือกตั้ง นอกจากนี้ยังได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของประชาชนในการไปใช้สิทธิเลือกตั้งอย่างอิสระ โดยพิจารณาประโยชน์ส่วนรวมของประเทศเป็นหลัก ดังนั้น หากผู้ใดไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้งจะถูกจำกัดสิทธิบางประการ ซึ่งได้ระบุไว้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2561 ว่าผู้มีสิทธิเลือกตั้งผู้ใดไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง หรือแจ้งเหตุที่ไม่สามารถไปใช้สิทธิเลือกตั้งได้ แต่เหตุผลนั้นไม่สมควรผู้้นจะถูกจำกัดสิทธิบางประการ

2. สิทธิจัดตั้งพรรคการเมือง กำหนดให้บุคคลมีเสรีภาพในการจัดตั้งพรรคการเมืองตามวิถีทางการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ตามที่กฎหมายบัญญัติ โดยกฎหมายดังกล่าวต้องมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการบริหารพรรคการเมืองที่ต้องเปิดเผยและสามารถตรวจสอบได้ นอกจากนี้ยังต้องเปิดโอกาสให้สมาชิกพรรคมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางในการกำหนดนโยบาย การส่งผู้สมัครรับเลือกตั้ง และการกำหนดมาตรการต่าง ๆ ให้สามารถดำเนินการได้อย่างอิสระ โดยไม่ถูกครอบงำหรือชี้้นำจากบุคคลที่ได้เป็นสมาชิกของพรรคการเมืองนั้น รวมทั้งต้องมีมาตรการกำกับดูแลเพื่อป้องกันไม่ให้สมาชิกพรรคการเมือง กระทำการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามกฎหมายเกี่ยวกับการเลือกตั้ง

3. สิทธิเข้าชื่อเสนอกฎหมาย กำหนดให้ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งจำนวนไม่น้อยกว่า 10,000 คน เข้าชื่อเสนอกฎหมายตามหมวด 3 สิทธิเสรีภาพของปวงชนชาวไทย หรือ หมวด 5 หน้าที่ของรัฐ

4. สิทธิออกเสียงประชามติ กำหนดให้ในกรณีที่มิเหตุอันสมควร คณะรัฐมนตรีจะขอให้มีการออกเสียงประชามติในเรื่องใดอันมิใช่เรื่องที่ขัดรัฐธรรมนูญ หรือเกี่ยวข้องกับตัวบุคคลหรือคณะบุคคลใดก็ได้ ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ รวมทั้งยังกำหนดให้บุคคลมีหน้าที่ไปลงประชามติอย่างอิสระ โดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมของประเทศเป็นสำคัญ

5. สิทธิการมีส่วนร่วมในกระบวนการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งจำนวนไม่น้อยกว่า 50,000 คน มีสิทธิในการเข้าชื่อร่วมกันเพื่อเสนอกฎหมายแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ ตามกฎหมายว่าด้วยการเข้าชื่อเสนอกฎหมาย โดยการแก้ไขเพิ่มเติมต้องเสนอเป็นร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมต่อรัฐสภา และให้รัฐสภาพิจารณาในสามวาระ การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญต้องไม่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข หรือการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของรัฐ

6. สิทธิการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองท้องถิ่น

6.1 กำหนดให้มีการจัดการปกครองส่วนท้องถิ่นตามหลักแห่งการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ ของประชาชนในท้องถิ่นตามวิธีการและรูปแบบองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ที่กฎหมายบัญญัติ

6.2 สมาชิกสภาท้องถิ่นต้องมาจากการเลือกตั้ง

6.3 ผู้บริหารท้องถิ่นให้มาจากการเลือกตั้ง หรือมาจากความเห็นชอบของสภาท้องถิ่น

6.4 ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ อาจมาจากวิธีอื่นตามที่กฎหมายกำหนด แต่ต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน

6.5 การดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้บริหารท้องถิ่นต้องเปิดเผยข้อมูล และดำเนินการให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

6.6 ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในท้องถิ่นมีสิทธิเข้าชื่อกัน เพื่อเสนอบัญญัติหรือเพื่อถอดถอนสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นได้ตามกฎหมายบัญญัติ

7. สิทธิการตรวจสอบองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งจำนวนไม่น้อยกว่าสองหมื่นคนมีสิทธิในการเข้าชื่อกล่าวหากรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ผู้ใดที่มีพฤติการณ์ร้ายชัดคฤภคิตหรือทุจริตต่อหน้าที่ หรือจงใจปฏิบัติหน้าที่หรือใช้อำนาจขัดต่อบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย หรือฝ่าฝืน หรือไม่ปฏิบัติตามมาตรฐานทางจริยธรรมอย่างร้ายแรง โดยการยื่นเรื่องต่อประธานรัฐสภาพร้อมหลักฐานที่สมควร หากประธานรัฐสภาเห็นว่ามิเหตุ

อันสงสัยว่ามีการกระทำตามที่ถูกกล่าวหา ให้ประธานรัฐสภาเสนอเรื่องไปยังประธานศาลฎีกา เพื่อแต่งตั้งคณะผู้ไต่สวนที่อิสระจาก ผู้ซึ่งมีความเป็นกลางทางการเมือง และมีความซื่อสัตย์สุจริตเป็นที่ประจักษ์เพื่อทำการไต่สวนหาข้อเท็จจริง

8. สิทธิสมัครรับเลือกเป็นสมาชิกวุฒิสภา กำหนดให้ที่มาของวุฒิสภาจำนวนสองร้อยคน มาจากการเลือกกันเองของบุคคลที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ในอาชีพ หรือมีลักษณะและประโยชน์ร่วมกันจากการทำงานหรือเคยทำงานในด้านต่าง ๆ ที่หลากหลายของสังคม โดยในการแบ่งกลุ่มต้องแบ่งในลักษณะที่เน้นการทำงานเพื่อประชาชน ซึ่งทุกคนที่มีสิทธิสมัครรับเลือกสามารถเข้าร่วมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งได้ การกำหนดที่มาของวุฒิสภาดังกล่าวเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนทุกอาชีพมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรง

ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาประชาธิปไตยที่ผ่านมาของประเทศไทย

ประชาธิปไตยที่พยายามสร้างกันมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 ไม่มีผลประโยชน์ที่เกิดกับประชาชนอย่างเห็นได้ชัดนักตรงกันข้ามชนชั้นนำทางการเมืองจะเป็นฝ่ายได้รับผลประโยชน์มากกว่า ดังนั้นปัญหาและอุปสรรคของระบอบประชาธิปไตยไทยที่แท้จริงอยู่ที่ความไม่สามารถที่จะทำให้มิติของเป้าหมายหรือหลักการของประชาธิปไตยเกิดขึ้นอย่างแท้จริง และมั่นคงในประเทศไทยได้ โดยปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยของไทยเกิดจากหลายสาเหตุ ได้แก่ (ณัฐพล บุญพิพัฒน, 2562)

1. การยึดติดกับรูปแบบของประชาธิปไตย ประชาธิปไตยของไทยให้ความสำคัญเฉพาะกับรูปแบบ หรือกระบวนการของประชาธิปไตย จึงทำให้เป้าหมายของประชาธิปไตยถูกละเลย ผลที่ตามมาคือ ประชาธิปไตยและการเมืองแบบไทยตกอยู่ในสภาพไร้ทิศทาง กล่าวง่าย ๆ เราไม่ทราบว่าจะประชาธิปไตยและการเมืองไทยกำลังเดินทางไปทางไหนและไปสู่จุดหมายอะไร และการแก้ไขปัญหของประชาธิปไตยไทยและประเทศชาติมีสภาพคล้าย ๆ การพายเรือในอ่างน้ำ แก้ปัญหาซ้ำแล้วซ้ำอีก แต่ปัญหาเดิม ๆ ก็ยังคงอยู่เช่นเดิมและนับวันจะยิ่งมีมากขึ้นไปด้วย และนี่คือผลจากการยึดติดกับรูปแบบและไม่มีเป้าหมายที่เป็นจริงของประชาธิปไตยไทย

2. ระบบอุปถัมภ์ พัฒนาการทางเศรษฐกิจในประเทศไทยในช่วง 70 กว่าปีที่ผ่านมาได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก มิใช่เฉพาะแต่ด้านเศรษฐกิจเท่านั้น หากยังสร้างคลื่นกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองอีกด้วย ในบรรดาการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ การเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อระบบอุปถัมภ์หรืออาจจะเรียกว่า “วัฒนธรรมอำนาจนิยมอุปถัมภ์” ที่ผู้ทรงอำนาจเป็นผู้กำหนดและชี้ขาดทางเลือกของสังคม กำลังถูกท้าทายโดย “วัฒนธรรมทุนนิยมเสรีประชาธิปไตย”

3. การแทรกแซงทางการเมืองของทหารไทย ความเสื่อมเสียของกติกาทางการเมืองก่อให้เกิดการแทรกแซงทางการเมืองของคณะทหาร อันทำให้สถาบันหลักของระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยคือพรรคการเมือง (Political Party) เกิดความอ่อนแอไม่สามารถจะพัฒนาตัวเองอย่างต่อเนื่อง ซึ่งส่งผลให้พรรคการเมืองขาด “ความเป็นสถาบันทางการเมือง” ขาดการยอมรับจากประชาชน พรรคการเมืองถูกมองว่าเป็นการรวมกลุ่มกันขึ้นมาเพื่อผลประโยชน์ของบุคคล ขาดอุดมการณ์ทางการเมืองไม่มีระเบียบวินัย แดกแฉก ไร้สาระสาย การเข้าแทรกแซงทางการเมืองของทหารบ่อยครั้ง เป็นสาเหตุที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้การพัฒนาประชาธิปไตยเป็นไปอย่างเชื่องช้า การครอบงำทางการเมืองของผู้นำทหารทำให้พรรคการเมือง การเลือกตั้ง และสภาผู้แทนราษฎรซึ่งเป็นสถาบันหลักของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยขาดความต่อเนื่อง ต้องถูกยุบเลิกเป็นระยะ ๆ ทำให้การพัฒนาสถาบันเหล่านี้ประสบกับความชะงักงัน “วงจรรูปทวน”

4. การบริหารราชการแผ่นดินแบบรวมศูนย์ สำหรับลักษณะในการบริหารราชการแผ่นดินของไทยโดยรวมนั้นก็จะมีสภาพที่เรียกว่าเป็นการบริหารงานแบบรวมศูนย์กลางของอำนาจในการสั่งการ และทุกสิ่งทุกอย่างไว้ที่ส่วนกลางอย่างเข้มข้น ซึ่งในที่นี้จะขอเรียกสั้น ๆ ว่าเป็นการบริหารแบบ “รัฐรวมศูนย์” ตั้งแต่การกำหนดนโยบาย การตัดสินใจ การสั่งการ ให้ดำเนินการตามนโยบาย รวมไปถึงการติดตามตรวจสอบประเมินผลการปฏิบัติงานไว้ที่ส่วนกลาง โครงสร้างรัฐรวมศูนย์ในกลุ่มข้าราชการได้เติบโตใหญ่แทรกซ้อนและซับซ้อนลึกลับชีวิตของผู้คนทั้งปวง จนมีอำนาจครอบงำ (Hegemony) คนทั้งหลายได้ในอีกหลายรุ่นต่อมา โดยรัฐรวมศูนย์แบบไทยยังคงอยู่ และดำรงอยู่อย่างมีแก่นสาร แม้ว่าโฉมหน้าภายนอกจะเปลี่ยนรูปแบบไปเป็นการยอมรับ “ประชาธิปไตย” รัฐรวมศูนย์ก่อให้เกิดการจับกลุ่มรวมตัวของปัญหาของประเทศ จนกลายเป็นวังวนแห่งปัญหา หรือวงจรแห่งความชั่วร้าย ปัญหาต่าง ๆ กลายเป็นปัญหาแบบงูกินหาง ซึ่งดูเหมือนจะไม่มีทางออกหรือหาจุดเริ่มต้นของการแก้ไขปัญหาไม่ได้

5. ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน คอร์รัปชันเป็นสิ่งที่มานานแล้วในการเมืองไทย ในอดีตเราเรียกคอร์รัปชันว่า เป็นการ “ฉ้อราษฎร์บังหลวง” ซึ่ง “ฉ้อราษฎร์” มีความหมายว่า เป็นการโกงประชาชน ส่วน “บังหลวง” คือการยกยอกเงินส่วนหนึ่ง

ซึ่งเป็นของหลวงเอาไว้เป็นของตัวเอง ซึ่งปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันไม่ได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะบรรดาข้าราชการเท่านั้น แต่รวมถึงนักการเมืองด้วย

6. พรรคการเมืองไทยที่ขาดความเป็นสถาบันทางการเมืองอย่างแท้จริง ตามหลักการแล้วถ้าจะให้พรรคการเมืองมีความเข้มแข็งและเป็นสถาบันหลักของระบอบประชาธิปไตยแล้ว ก็ต้องเน้นการพัฒนาพรรคให้มีลักษณะของความเป็นสถาบัน (Institutionalization) ระบบพรรคที่มีความเป็นสถาบันสูงเท่านั้น จึงสามารถเผชิญกับสภาพแวดล้อมทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปได้ ไม่แตกสลายหรือเลิกล้มไปโดยการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ นอกจากนี้ยังสามารถเป็นสถาบันหลักในการช่วยรักษาเสถียรภาพทางการเมืองไว้ได้ในขณะที่ระบบการเมืองกำลังมีการเปลี่ยนแปลง

7. การพัฒนาเศรษฐกิจไทย ในประเทศประชาธิปไตยแบบทุนนิยมทั้งหลาย เนื่องจากโอกาสและความได้เปรียบทางสังคม เศรษฐกิจ ของบรรดากลุ่มธุรกิจและนักธุรกิจที่มีสูงกว่าประชาชนไทยทั่วไป ซึ่งนำไปสู่ปัญหาการพัฒนาทางการเมืองที่สำคัญ คือ การรักษามูลประโยชน์และแสวงหามูลประโยชน์ทางธุรกิจทั้งในเชิงนโยบายและในทางที่มีขอบ ซึ่งมักมีการเรียกกู้ธุรกิจและนักธุรกิจเหล่านี้ว่า “กลุ่มธุรกิจการเมือง” หรือ “นักธุรกิจการเมือง” ซึ่งปรากฏการณ์ของผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นอย่างเด่นชัด คือ การได้เปรียบทางสังคมเศรษฐกิจ โดยอาศัยการผูกขาดทางธุรกิจและทางการเมือง ซึ่งนำไปสู่ปัญหาการเมืองอื่น ๆ มากมาย อาทิ ปัญหาการทุจริตในการเลือกตั้ง การซื้อสิทธิขายเสียง ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน และยิ่งรวมไปถึงปัญหา ทางเศรษฐกิจสังคมอื่น ๆ อาทิ ปัญหาการกระจายรายได้ที่ไม่เท่าเทียมกัน ปัญหาในกระบวนการยุติธรรม

แนวทางการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยให้มั่นคงและยั่งยืน

การพัฒนาระบอบประชาธิปไตยให้มั่นคงและยั่งยืนนั้น ประเทศใดจะเป็นประชาธิปไตยในแง่เนื้อหามากน้อยแค่ไหน ขึ้นอยู่กับความตื่นตัวและความเข้มแข็งของภาคประชาชนในแต่ละประเทศ ในแต่ละช่วงตอนของประวัติศาสตร์เป็นสำคัญการพัฒนาประชาธิปไตยให้เข้มแข็งต้องมีแนวทางที่สำคัญ 3 ประการ ดังนี้ (พงศธร ไชยเสน, 2558)

1. การรักษาสันติระหว่างอำนาจรัฐและอำนาจประชาชน รัฐประชาธิปไตยเกิดขึ้นจากความจำเป็นเมื่อมนุษย์รวมตัวกันเป็นสังคม ผู้ใช้อำนาจรัฐคือคณะบุคคลที่มีอำนาจเด็ดขาดในการใช้ความรุนแรงตามกฎหมาย เช่น การประหารชีวิต การจำคุก หรือการยึดทรัพย์ ขณะเดียวกันอำนาจรัฐยังถูกใช้ในการจัดระเบียบสังคมด้วยการออกกฎหมาย การวางโครงสร้างระบบเศรษฐกิจ และการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ อำนาจรัฐจึงครอบคลุมทุกด้านของชีวิตในสังคม อำนาจนี้อาจเป็นดาบสองคม ทั้งที่มีความจำเป็นและสามารถนำไปสู่การพัฒนาสังคมได้ แต่ก็อาจส่งผลเสียต่อสมาชิกของสังคมได้เช่นกัน ด้วยเหตุนี้ ประชาธิปไตยที่ดีจึงต้องมีระบบที่สามารถควบคุมไม่ให้อำนาจรัฐถูกใช้ในทางที่ผิด ซึ่งเริ่มต้นจากการสร้างสมดุลระหว่างอำนาจรัฐและอำนาจประชาชน ผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล ชุมชน สังคม ไปจนถึงระดับชาติ พร้อมทั้งการบัญญัติกฎหมายที่รับรองสิทธิของประชาชน โดยให้ความสำคัญกับความโปร่งใสและสามารถถูกตรวจสอบจากสังคมในหลายระดับ

2. การเพิ่มความเข้มแข็งของสังคมบนหลักนิติธรรม ในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์การใช้อำนาจรัฐอยู่ที่กษัตริย์เพื่อมิให้การใช้อำนาจในทางที่ผิด จึงมีการพูดถึงระบอบที่มีกษัตริย์ที่ยึดความเมตตา จริยธรรม ยุติธรรม เช่น กษัตริย์ในรูปของธรรมราชา และแม้กษัตริย์ในระบบเทวราชาที่ต้องอยู่ภายใต้กรอบความถูกต้อง เช่น ทศพิธราชธรรม และจักรวรรดิวัตร แม้อำนาจกษัตริย์ในยุโรปซึ่งถือว่าได้อำนาจจากสวรรค์นั้นก็ต้องอยู่ในกรอบของความยุติธรรมและความเป็นธรรม มิฉะนั้นก็จะพบกับการคัดค้านหรือประท้วงของประชาชนในรูปของกบฏ ในกรณีของจีนนั้นจักรพรรดิมีอำนาจโดยได้รับอานัติจากสวรรค์ แต่ถ้าไม่อยู่ในทำนองคลองธรรมจนนำไปสู่ผลเสียต่อประชาชนในสังคม นิติรัฐต้องเป็นรัฐที่ใช้อำนาจอย่างถูกต้องตามกฎหมาย (Legality) หรือไม่ขัดต่อประเพณีอันดีงาม โดยการใช้อำนาจนั้นต้องมีความชอบธรรม (Legitimacy) ซึ่งต้องไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป และต้องได้รับการยอมรับจากประชาชน อำนาจนั้นยังต้องอยู่ในกรอบของศีลธรรมและจริยธรรม (Moral Authority) ในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยมักจะเน้นหลักสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค และหลักนิติธรรม (The Rule of Law) ซึ่งเป็นแนวทางในการควบคุมการใช้อำนาจให้ถูกต้องและเป็นธรรม เพื่อให้สังคมสามารถดำเนินไปได้อย่างสงบสุขและยุติธรรม

3. การพัฒนาค่านิยมประชาธิปไตยให้กับคนในชาติ ในระบอบประชาธิปไตยเชื่อมั่นว่าหากมนุษย์มีโอกาสที่เสมอภาคเท่าเทียมกัน ถึงแม้ว่าจะมีความสามารถที่แตกต่างกันก็ตาม มนุษย์จะสามารถดำรงชีวิตที่ดีร่วมกันได้ ดังนั้นความเสมอภาคจึงหมายถึงความเสมอภาคขั้นพื้นฐานที่ประชาชนในสังคมเดียวกันมีความเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายเดียวกัน ในพระพุทธศาสนาจะเห็นได้อย่างชัดเจนในการให้ความเสมอภาคในเรื่องวรรณะ เชื้อชาติ เช่น บุคคลไม่ว่าจะอยู่วรรณะไหนก็สามารถเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาได้ และนับถือกันในเรื่องของพรญา โดยไม่คำนึงว่าจะอยู่วรรณะใด เชื้อชาติใด หลักความเสมอภาคในการเคารพนับถือพระรัตนตรัย

เป็นต้น ค่านิยมที่ประชาชนควรช่วยกันสร้างเพื่อให้เกิดความเสมอภาคในสังคม ได้แก่ การเป็นคนที่มีเหตุผล ยอมรับในเรื่องสิทธิและหน้าที่ รวมถึงความเป็นจริงในทางสังคม เคารพในตัวเอง เคารพในศีลธรรมและประโยชน์ร่วมกันของส่วนรวม มีทัศนคติที่ดีต่อเพื่อนมนุษย์ และมีความเคารพซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังต้องมีความสามัคคี เข้าใจความจำเป็นและประโยชน์ของการอยู่ร่วมกันเป็นพลเมืองของประเทศ เพื่อประโยชน์ของสมาชิกทุกคนในระยะยาว ประชาชนต้องเคารพกฎหมายและดำเนินชีวิตในกรอบของกฎหมายที่มีเหตุผลและเป็นธรรม มีจิตใจที่เป็นธรรม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และไม่ถือคติต่อผู้ที่มีความแตกต่างจากตน โดยประชาชนต้องชวนช่วยศึกษาพัฒนาตนเอง ใช้สิทธิและหน้าที่พลเมืองที่ดีเพื่อเข้าไปแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการบริหารประเทศ ตลอดจนการตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากร การพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของชุมชนและประเทศอย่างสม่ำเสมอ

บทวิเคราะห์อนาคตประชาธิปไตยไทย: สิทธิเสรีภาพและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่

สิทธิและเสรีภาพ ถือเป็นหลักการขั้นพื้นฐานของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ในอดีตประชาชนคนไทยไม่ค่อยสนใจเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากนัก แต่ในปัจจุบันประชาชนคนรุ่นใหม่ได้ให้ความสำคัญและเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมืองอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะกลุ่มเจนเอเรชั่น Z ที่มีอายุระหว่าง 18-25 ปี และกลุ่มเจนเอเรชั่น Y ที่มีอายุระหว่าง 27-41 ปี ส่วนหนึ่งอาจจะเป็นผลมาจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศและดิจิทัล (สื่อสังคมออนไลน์) ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองทุกภาคส่วนมักจะนำสื่อออนไลน์มาใช้เป็นประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นนักการเมือง พรรคการเมือง กลุ่มเคลื่อนไหวต่าง ๆ องค์กรอิสระ รวมไปถึงผู้รับสารที่เป็นประชาชนทั่วไป ด้านนักการเมือง ก็สามารถใช้อุปกรณ์จากสื่อสังคมออนไลน์ ในการสร้างฐานทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นการส่งข้อความสั้นไปทางโทรศัพท์ของประชาชน การ Phone-in ผ่านระบบวีดิโอลิงค์ เพื่อพูดคุยกับผู้สนับสนุนทางการเมือง การจัดทำเว็บไซต์พรรคการเมือง การแจ้งข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ผ่านการใช้ Facebook, Instagram, Twitter X, Line เป็นต้น เพื่อสร้างแนวร่วมทางการเมืองกันมากยิ่งขึ้น เพราะถือเป็นช่องทางที่เข้าถึงประชาชนได้ง่ายและสะดวก ทำให้สื่อสังคมออนไลน์กลายเป็นช่องทางสำคัญที่ประชาชนคนรุ่นใหม่ ใช้เป็นพื้นที่ในการแสดงความคิดเห็น การแลกเปลี่ยนข้อมูล การพบปะนัดหมาย เพื่อแสดงพลังทางการเมือง

การตื่นตัวทางการเมือง ความสำนึกร่วม ส่งผลต่อความผูกพันและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่ในปี 2563 ถือเป็นจุดเปลี่ยนทางการเมืองที่เกิดจากการชุมนุมของคนรุ่นใหม่จำนวนมาก โดยการชุมนุมเป็นลักษณะต่างไปจากเดิมทั้งรูปแบบเนื้อหาและวิธีการหรือที่เรียกขานกันทั่วไปว่า “แฟลชม็อบ” (Flash Mob) ผสมผสานกับการใช้สื่อโซเชียลในการแสดงจุดยืนทางการเมืองในแพลตฟอร์มออนไลน์หรือวัฒนธรรมป๊อป (Pop Culture) มาเคลื่อนไหวใช้เป็นสื่อสัญลักษณ์ทางการเมือง ปลุกกระแสตื่นตัวทางการเมือง หรือรับบริจาคเงินเพื่อสนับสนุนการชุมนุมภายในเครือข่ายนักเรียนนักศึกษา จากภายในรั้วสถาบันการศึกษาทั่วประเทศ เพื่อแสดงออกทางการเมืองในเชิงสัญลักษณ์ จนกลายเป็นการชุมนุมทางการเมืองบนท้องถนนขนาดใหญ่ ในปี 2563 ที่ผ่านมามีการเกิด “สำนึกใหม่ของความเป็นชาติไทย” ถูกนำมาใช้เปรียบอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าว โดยเฉพาะในเรื่อง “โครงสร้างความรู้สึกใหม่” ของคนรุ่นใหม่ที่แสดงออกถึงจิตใจที่เป็นเจ้าของชาติ ที่แตกต่างจากความเป็นชาติแบบเดิม (เกษียร เตชะพีระ, 2564) ความต้องการการเปลี่ยนแปลงสังคม และประเทศชาติของตนให้ดีกว่าที่เป็นอยู่

เพราะประชาธิปไตย คือ ชัยชนะของยุคสมัย นับตั้งแต่นั้น อำนาจสูงสุดไม่ได้เป็นของใครคนใดคนหนึ่ง อำนาจสูงสุดไม่ได้เป็นของคณะใดคณะหนึ่ง อำนาจสูงสุดเป็นของประชาชนทุกคนที่รวมตัวกันภายใต้ชื่อของ “ประชาชน” โดยการใช้กลไกของประชาสังคม (Civil Society) ซึ่งคือการที่ประชาชนร่วมกันในรูปแบบของสภาหมู่บ้าน ชมรม สมาคม หรือกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ภาคสังคม เพื่อร่วมมือกันแก้ไขปัญหาของชุมชนหรือสังคม เมื่อกลไกของรัฐไม่สามารถทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Archon & Erik, 2003) นอกจากนี้ เมื่อประชาชนเป็นผู้ทรงอำนาจสูงสุด การตัดสินใจทางการเมืองและการตัดสินใจในทางสาธารณะก็จะเปลี่ยนเป็นหน้าที่ของประชาชน ผ่านการแสดงออกทางการเมือง การออกเสียงประชามติ การเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมือง และการใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เมื่อประชาชนได้กลายเป็นผู้ทรงอำนาจสูงสุดและได้แสดงออกซึ่งเจตจำนงของตนเองผ่านวิธีการต่าง ๆ (ปิยนุตร แสงกนกกุล, 2561)

สิทธิ เสรีภาพ และการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ กับอนาคตประชาธิปไตยของไทย

“ประชาธิปไตยใหม่” คือ “โลกใหม่” ที่คนรุ่นใหม่ต้องการสร้าง หากจะจำกัดความของคนที่เราเรียกว่า “คนรุ่นใหม่” อย่างกระชับ คงต้องกล่าวว่า “ลูกหลานของเรา” และ “โลกใหม่” ของพวกเขา คือ “โลกที่แตกต่างและดีกว่าโลกที่เป็นอยู่” ซึ่งเปรียบเสมือนกับแนวคิดของ “ประชาธิปไตยใหม่” ที่หมายถึง “ประชาธิปไตยที่แตกต่างและดีกว่าเดิม” โดยมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงที่นำมาซึ่งความยุติธรรม ความเท่าเทียม และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นสำหรับทุกคนในสังคม

จากการสำรวจความคิดเห็นของคนรุ่นใหม่ ต่อประเด็นการเปลี่ยนแปลงสังคมและประเทศชาติให้ดีขึ้นนั้น โดยกำหนดประเด็นปัญหาความต้องการที่เกี่ยวข้องกับพวกเขามากที่สุด และควรได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วนที่สุด (ใช้กรอบประเด็นปัญหาตาม 17 หัวข้อ ของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ได้แก่ 1) การตั้งครุฑในวัยเรียน 2) ความยากจนและการจ้างงาน 3) การเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ 4) การเข้าถึงสาธารณสุขที่ดี 5) ภัยบนท้องถนน 6) แอลกอฮอล์และสารเสพติด 7) มลภาวะและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ 8) ความเท่าเทียมและความหลากหลายทางเพศ และ 9) สุขภาพจิตใจ ซึ่งมีเยาวชนคนรุ่นใหม่ ที่เข้ามาตอบแบบสอบถามสูงสุด 3 อันดับแรกที่คิดว่าเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับพวกเขามากที่สุด ได้แก่ 1) การเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ 2) สุขภาพจิตและสุขภาวะของประชาชน และ 3) ความยากจนและการจ้างงาน ขณะที่ผลสำรวจเกี่ยวกับปัญหาที่พวกเขามองว่าควรถูกแก้ไขอย่างเร่งด่วนที่สุดออกมามตรงกับข้างต้น คือ เยาวชนมองว่า 1) การเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ 2) สุขภาพจิตและสุขภาวะของประชาชน และ 3) ความยากจนและการจ้างงาน เป็นปัญหาที่ควรถูกแก้ไขอย่างเร่งด่วนที่สุด (Thailand Policy Lap Team, 2564) ซึ่งอาจตีความได้ว่า การดำเนินนโยบายในการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาได้รับประสิทธิภาพ ไม่สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในประเทศให้ดีขึ้นได้อย่างที่ควรจะเป็น การแสดงออกทางการเมือง ผ่านการปลุกจิตสำนึกความเป็นพลเมืองจึงเกิดขึ้น เพื่อต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมการเมืองประชาธิปไตยให้ดีกว่าเดิม

ซึ่งประชาธิปไตยใหม่ในมุมมองของคนรุ่นใหม่ ไม่ได้หมายถึงประชาธิปไตยในความหมายแบบเดิมที่สอนกันในตำรารัฐศาสตร์ ซึ่งเน้นการปกครองโดยตัวแทนเสียงข้างมากและการสนองตอบความต้องการของประชาชนผ่านระบบรัฐสภา แต่ประชาธิปไตยใหม่ที่คนรุ่นใหม่สวมเสื้อเรียกร้องนั้น มีลักษณะ “เปิดพื้นที่” ให้ประชาชนสามารถเข้าถึงอำนาจการตัดสินใจได้โดยตรง และไม่จำกัดอยู่แค่ในสภาหรือการมอบอำนาจให้กับตัวแทนหรือ ส.ส. พวกเขาเรียกแนวคิดนี้ว่า “ประชาธิปไตยโดยทุกคนในทุกโอกาสและทุกพื้นที่” ที่ทุกคนสามารถมีส่วนร่วมได้ตลอดเวลาในทุกระดับ ในทางกลับกันรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 พยายามควบคุมกระบวนการเลือกตั้งให้ไม่สามารถเป็นช่องทางที่ท้าทายอำนาจของชนชั้นนำ ด้วยการสร้างองค์กรทางการเมืองที่สามารถควบคุมได้ เช่น วุฒิสภา องค์กรอิสระต่าง ๆ และคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ ซึ่งทำให้กระบวนการเลือกตั้งและการบริหารประเทศซับซ้อนและยากขึ้น การสร้างประชาธิปไตยใหม่ตามแนวคิดของคนรุ่นใหม่จึงยังไม่สามารถทำนายได้ว่า จะสำเร็จหรือไม่ ขึ้นอยู่กับการรักษาจุดยืนและดำเนินการอย่างมุ่งมั่นในการบรรลุเป้าหมายที่ตั้งใจในอดีต เช่น การต่อสู้ในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และพฤษภาคม 2535 คนรุ่นใหม่ก็เคยมีความหวังที่จะสร้างการเมืองใหม่ขึ้นมา แต่เนื่องจากความแตกแยกทางความคิดและการกลืนเข้าสู่กลุ่มอำนาจเดิม การสร้างประชาธิปไตยที่แท้จริงจึงไม่สำเร็จ และกระบวนการดังกล่าวมักล้มเหลวในที่สุด (ทวี สุรฤทธิกุล, 2562) คนรุ่นใหม่หัวใจประชาธิปไตยในปัจจุบันมุ่งมั่นที่จะเรียกร้องเพื่อพัฒนา และยกระดับการปกครองประเทศ ให้ทันสมัยและตอบสนองต่อความต้องการของทุกคน แม้ต้องเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคนานัปการจากอำนาจรัฐ ซึ่งประชาธิปไตยในปัจจุบันอาจยังเคลือบด้วยกลิ่นอายของเผด็จการก็ตาม คนรุ่นใหม่จึงยังคงยืนหยัดต่อสู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง แม้ว่าเส้นทางนั้นอาจเต็มไปด้วยความยากลำบาก น้ำตา หรือความเจ็บปวด แต่ความมุ่งมั่นในความเชื่อมั่นว่าผลลัพธ์ที่ดีจะเกิดขึ้นในที่สุด ทำให้พวกเขายังคงเดินหน้าต่อไปจนกว่าจะได้รับชัยชนะ (กิตติทัศน์ ผกาทอง, 2563)

บทสรุป

การเมืองการปกครองของไทย ที่ผ่านมามีประชาชนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญแต่เฉพาะในเรื่องของการเลือกตั้ง ซึ่งเป็นเรื่องของกระบวนการมอบอำนาจอธิปไตยของตนออกไปให้แก่ผู้แทนหรือนักการเมือง เป็นการใช้อำนาจอำนาจอธิปไตยแทนตน หากต่อมาภายหลังเกิดเหตุผู้ใช้อำนาจที่เป็นนักการเมืองเหล่านั้นไม่กระทำ หรือกระทำไม่ครบถ้วนตามเจตนารมณ์และความต้องการของประชาชน ในการปกครองและบริหารประเทศ ประชาชนจึงค่อยมาคิดถึงวิธีการที่จะแก้ไขหรือเรียกร้องเอาการใช้อำนาจแทนตนคืนมา การเมืองภาคพลเมืองตามกฎหมายที่มีบทบัญญัติไว้ตามรัฐธรรมนูญ จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกช่วงวัยได้แสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจต่อการเมืองการปกครองและการตรวจสอบ ควบคุมการใช้อำนาจของสถาบันอำนาจอธิปไตยทั้งสามฝ่าย ทั้งอำนาจฝ่ายนิติบัญญัติ อำนาจฝ่ายบริหาร และอำนาจฝ่ายตุลาการ เพิ่มเติมได้ ภายหลังกระบวนการเลือกตั้ง ดังนั้นจึงมีความสำคัญและจำเป็นที่ประชาชนจะต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจทั้งความหมายและการใช้สิทธิ หน้าที่ของตนให้ถูกต้องเหมาะสมเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ที่ทุกคนมีพื้นที่ในการแสดงออกถึงความต้องการ และเป็นเวทีในการแก้ปัญหาการเมืองต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น สำหรับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยไทย คนรุ่นใหม่มองว่าประชาธิปไตยที่มีอยู่ในปัจจุบัน เป็นเพียงประชาธิปไตยที่ไม่สามารถจับต้องได้ ล้าสมัย เป็นการเมืองแบบเก่าที่ตอบสนองความต้องการของประชาชนไม่ได้และเป็นรูปธรรม แม้จะมีหลายรัฐบาลที่อาสาเข้ามาเพื่อจะปฏิรูปการเมืองไทยให้ดีขึ้น แต่ก็ไม่ได้เพียงวาจาธรรมสยหรือ เพียงเพราะต้องการเข้ามากุมอำนาจและเพื่อผลประโยชน์พวกพ้องของตนเองเท่านั้น

ปัญหาต่าง ๆ ยังคงอยู่และไม่ถูกแก้ไขอย่างจริงจัง กอปรกับปัจจุบันเทคโนโลยีดิจิทัลสมัยใหม่ ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันของคนไทย ในทุกช่วงวัย การติดต่อสื่อสารเป็นไปอย่างรวดเร็วประชาธิปไตยใหม่ที่คนรุ่นใหม่เรียกร้องจะต้อง “เปิดพื้นที่” ให้กว้างขึ้น ให้ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงอำนาจได้อย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่ถูกจำกัดด้วยโครงสร้างอำนาจเก่าที่ไม่เหมาะสม อนาคตของสังคมไทยจึงขึ้นอยู่กับพลังของมวลชนคนรุ่นใหม่และร่วมสมัยในการยืนหยัดต่อสู้ เพื่อให้ได้มาซึ่งการเมืองใหม่ที่เป็นธรรม โปร่งใส ตรวจสอบได้ เป็นประชาธิปไตยที่กินได้

เอกสารอ้างอิง

- กิตติทัศน์ ผกาทอง. (2563). *คนรุ่นใหม่กับกิจกรรมทางการเมือง*. สืบค้นเมื่อ 18 สิงหาคม 2567, จาก https://www.matichon.co.th/columnists/news_2408961
- เกษียร เตชะพีระ. (2564). *การเมืองวัฒนธรรม วิเคราะห์ประเมินม็อบราษฎรเยาวรุ่น*. สืบค้นเมื่อ 9 มกราคม 2568, จาก https://www.matichonweekly.com/column/article_355246
- เขาวณะ ไตรมาศ. (2540). *ขอตเถล็ดรัฐธรรมนูญไทย*. กรุงเทพฯ: เอ็ดดิสันเพรส โปรดักส์.
- ณัฐพล บุญยพิพัฒน์. (2562). *ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาระบบประชาธิปไตยของไทย (พ.ศ. 2475-ปัจจุบัน): ข้อสังเกตในเชิงทฤษฎี*. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2567, จาก <https://conference.kku.ac.th/colaimg/files/articles/254ae-o-6-.pdf>
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2552). *พลวัตการมีส่วนร่วมของประชาชน: จากอดีตจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550*. กรุงเทพฯ: เอ.พี.กราฟฟิค ดีไซน์และการพิมพ์.
- ทวี สุรฤทธิกุล. (2562). *คนรุ่นใหม่กับประชาธิปไตยใหม่*. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2567, จาก <https://www.posttoday.com/politic/columnist/603407>
- นรนิติ เศรษฐบุตร. (2551). *การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยของไทย*. นนทบุรี: สำนักฝึกอบรมเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ สถาบันพระปกเกล้า.
- บวรศักดิ์ อวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล. (2548). *ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy)*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- บุญทัน ดอกไธสง. (2550). *การจัดองค์กร (พิมพ์ครั้งที่ 4)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ปิยบุตร แสงกนกกุล. (2561). *ปักธงประชาธิปไตย*. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2567, จาก <https://futureforwardparty.org/about-fwp/our-policies>
- ประภัสสร ทองยืนดี. (2558). *ประชาธิปไตย: แนวคิดและหลักการเบื้องต้น*. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย (ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์)*, 5(3), 11-21.
- ประมวล รุจนเสรี. (2547). *การใช้อำนาจเป็นธรรมชาติของมนุษย์ (พิมพ์ครั้งที่ 3)*. กรุงเทพฯ: สุเมธ รุจนเสรี.
- พงศธร ไชยเสน. (2558). *การพัฒนาประชาธิปไตยให้มั่นคงและยั่งยืน*. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2567, จาก https://www.Constitutionalcourt.or.th/occ_web/ewt_dl_link.php?nid=1457
- พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ. (2563). *รัฐธรรมนูญไทย*. สืบค้นเมื่อ 18 สิงหาคม 2567, จาก <https://parliamentmuseum.go.th/constitution.html>
- รณชัย โตสมภาค. (2557). *ประชาธิปไตย*. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2567, จาก <http://wiki.kpi.ac.th>
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพฯ: นามมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- สุนีย์ มัลลิกะมาลย์. (2545). *รัฐธรรมนูญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. (2560). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2566). *การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2561). *การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ เพื่ออนาคตที่ยั่งยืน. (2564).
เพราะอนาคตของประเทศคือเรื่องของคนรุ่นใหม่ นโยบายก็เช่นกัน. สืบค้นเมื่อ 7 มกราคม 2568,
จาก https://thailandpolicylab.com/youth_participation_thai/
- อรทัย ก๊กผล. (2552). *คู่มือ คู่คิด การมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับผู้บริหารท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: จริยสุนิทางค์การพิมพ์.
- อุทัย หิรัญโต. (2542). *Politics: การเมือง ในสารานุกรมศัพท์ทางรัฐศาสตร์*. กรุงเทพฯ: เขษมบรรณกิจ.
- โอกาส เตพละกุล. (2559). *การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข*. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2567,
จาก <https://index.library.tu.ac.th/cgi-bin/koha/opac-detail.pl?biblionumber=200467>
- Archon, F. and Erik, O. W. (2003). *Deepening Democracy*. London: Verso.
- Rizal, S. and Yoshihide, S. (2013). *Beyond 2015: ASEAN-Japan Strategic Partnership for Democracy, Peace, and Prosperity in Southeast Asia*. Retrieved June 9, 2024,
form <https://jcie.org/analysis/books-reports/asean-japan-partnership/>